

Arkista vastarintaa ja sopeutumisstrategioita selviytymiskeinoina rasismiin

Michèle Lamont & Nissim Mizrahi (toim.) *Responses to Stigmatization in Comparative Perspective*. London & New York: Routledge, 2013. 181 s. ISBN 978-1-138-21777-5

Michèle Lamont'n ja Nissim Mizrachin toimittama *Responses to Stigmatization in Comparative Perspective* vertailee nimensä mukaisesti (vasta)reaktioita rotuun ja etnisyyteen liittyvään sosiaaliseen leimaamiseen. Leimaamista ja siihen reagoimista käsitellään Brasiliassa, Etelä-Afrikassa, Israelissa, Ranskassa, Ruotsissa ja Pohjois-Amerikassa, ja lisäksi teoksessa tarkastellaan kontekstisidonnaisia käsitteitä rasismista.

Alun perin *Ethnic and Racial Studies* -lehdessä vuonna 2008 (35:3) ilmestyneenä teemanu-

merona julkaistu artikkelikoelma on toimitettu kirjaksi vuonna 2013, ja sen uusin painos ilmestyi 2016. Teos on edelleen ajankohtaista luettavaa. Mielenkiintoinen lähtökohta itsessään on se, etteivät kirjoittajat tyydy todistamaan sosiaalisen stigman olemassaoloa vaan tarkastelevat nimenomaan vasta- ja selviytymisstrategioita arjen tasolla.

Antologian artikkeleita yhdistävä teoreettinen lähtökohta on mikrososiologinen stigmatisoinnin purkamisen ja "kasvojen säilyttämisen" tarkastelu goffmanilaisittain. Rodullistavien rajanvetojen käsittely sosiaalisena leimaamisena ei sinänsä ole ainutlaatuinen lähestymistapa kotimaisessakaan kontekstissa – vastaavista lähtökohdista on tarkasteltu myös muun muassa leimaavaa maahanmuuttaja-suomalainen erottelua (esim. Jokinen ym. (toim.): *Puhua vastaan ja vaieta: neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*, 2004). Pääasiassa laajoja haastatteluaineistoja yhdistävän kokoomateoksen erityinen anti onkin nimenomaan vertailu sekä rikas empiria.

Artikkelien kokonaisuus avaa näkökulmia muun muassa siihen, miten marginalisointia vastustava retoriikka on osallista sidoksissa kansallisiin konteksteihin ja historiallisiin kertomuksiin niiden taustalla.

Toimittajat esittelevät keskeisenä tuloksena sen, miten Yhdysvalloissa haastatellut mustat amerikkalaiset eivät kaihtaneet ristiriitatilanteita kohtaamaan leimaamiseen reagoidessaan, kun taas esimerkiksi Israelissa vähemmistöihin kuuluvat afrikkalaistaustaiset juutalaiset sekä arabit kertoivat välttävänsä konfliktia ja pyrkivänsä osoittamaan leimaamisen vääräksi todistamalla asemansa esimerkiksi hyvinä työntekijöinä tai juutalaisvaltion kansalaisina. Brasilian ja Etelä-Afrikan vertailu puolestaan osoittaa, miten arki-käsitykset rasismista poikkeavat toistaan. Väestöryhmien sekoitumista alleviivaavan kansallisen kertomuksen kehystämässä Brasiliassa rasismia pidettiin historian tuotteena ja välinpitämättömytenä. Etelä-Afrikassa, missä lakiin kirjattua rotuerotellua alettiin purkaa vasta 1991, rasismi ymmärrettiin useimmiten rajallisten resurssien jakamisen väistämättömänä seurauksena ja osana ihmisluontoa.

Johdantoluvussa toimittajat korostavat, että rasismista ja rodusta puhuttaessa usein ohjearovksi nouseva yhdysvaltalainen teksti, jossa ”epäluottamus valkoista enemmistöä kohtaan on erityisen korkealla” (s. 5) on vain yksi tapaus muiden joukossa. Esimerkiksi Nissim Mizrachin ja Hanna Herzogin artikkeli israelilaisten Etiopian juutalaisten destigmatisaation strategioista

tuo esiin, miten mustaan amerikkalaisuuteen identifioituminen jakaa ryhmää luokkaperustaisesti. Koulutettu keskiluokka saattaa identifioitua globaaliin mustan kategoriaan. Työväenluokkaiset haastateltavat puolestaan korostivat juutalaisvaltion kuulumista sosiaalisen leimaamisen vastastrategiana. Artikkelikokoelma toimiikin kriittisenä reflektiopintana sille, että afrikkalaisamerikkalaisuus näyttäytyy ”vääjäämättömänä viitepisteenä vähemmistöille muualla” (s. 3).

Samalla ”amerikkalaisvetoisen” mustan kategorian ikonisen aseman kritiikki alleviivaa sitä, että tutkimuksen kohteena eivät niinkään ole rodullisia rakenteita uhmaavat, kumoukselliset käytännöt vaan mikrotason reaktiot. Toisin sanoen teoksen toimittajat kyseenalaistavat sen, että afrikkalaisamerikkalaisten kamppailua pidetään esikuvana myös muissa konteksteissa. Valitusta näkökulmasta käsin oleellista ei ole kansalaisoikeusliikkeen tai *Black Power* -mobilisoinnin kaltaisen toiminnan tavoitteet muuttaa makrorakenteita, vaan se, miten yksilöt selviytyvät arjestaan näiden rakenteiden puitteissa. Kiistämätöntä on se, että tutkimuksen globaaliksi mittapuuksi yhdysvaltalainen keskustelu kääntyy kankeasti, ja teoksen laaja empiirinen aineisto havainnollistaakin oivallisella tavalla vaihtoehtoisia tapoja kä-

sittää ja käsitteellistää rodullistavia erotteluita.

Rasismiksi systematisoituvista rakenteista ei teoksessa keskustella suoraan, mikä ei ole ongelmatonta. Toimittajat ja suurin osa kirjoittajista käsittelevät stigmatisointia marginaaliin jäävien vähemmistöjen ongelmana. Enemmistö-vähemmistö -erotteluhan ei sinänsä selitä rodullistavaa tai rodullista ja etnistä leimaamista – esimerkiksi Etelä-Afrikassa stigman kohteeksi joutuva väestö on selkeä enemmistö, ja rasismikokemuksissa on näin ollen lopulta kyse jostain muusta kuin määrällisestä marginaalisesta asemasta yhteiskunnassa.

Toisaalta destigmatisoinnin näkökulmasta ei sinänsä ole eroa siinä, pyrkivätkö strategiat muuttamaan rakenteita, joiden puitteissa leimaaminen tapahtuu. Kuten Moa Bursell artikkelissaan tuo esiin, stigman purkamisen saattaa olla käytännön sanelema selviytymisstrategia. Tämä ilmenee suoraviivaisesti Bursellin haastateltavien, Lähi-idästä Ruotsiin muuttaneiden, nimensä ruotsinkieliseksi kääntäneiden ihmisten kertomuksissa: ”Abdul Haddad” lähetti tuloksetta 150 työhakemusta, kun sama ”Carl-Johan Ragnedal” sai töitä hetkessä.

Poikkeus edellä kuvatusta asetelmasta on Jeffery S. Denisin

artikkeli, jossa tarkastellaan stigmatisoinnin voimistumisen ja vastustamisen dynamiikkaa. Arjessa (näennäisen) merkityksettömiltä vaikuttavat etniset ja rodulliset erottelut Amerikan alkuperäisväestön ja valkoisen valtaväestön välillä sähköistyivät Kanadan maaseudulla, kun Ontarion provinssissa yritettiin löytää uutta paikkaa ensimmäisiä kansakuntia palvelevalle nuorten ryhmäkodille. Hanke törmäsi valtaväestön taholta NIMBY-ilmiöön, jossa näennäisesti muihin syihin vetoavien, ryhmäkotia vastustavien argumenttien taustalta paistoi esiin rodullistava stigmatisointi, kuten halventavat nimitykset ja suhteettomat kauhukuvat ryhmäkodin mukanaan tuomasta turvattomuudesta.

Denisin mukaan tapaus havainnollistaa yhtäältä, mitä tapahtuu, kun joku asettuu vastustamaan rodullisia rakenteita sekä toisaalta sitä, että marginalisoidun ryhmän tulisi kyetä vakuuttamaan valta-asemassa olevat leimaimisen perusteettomuudesta ja oikeudestaan materiaalsiin resursseihin. Havainnot antavat aineksia pohtia sekä kaupunki- että kansallisessa tilassa käytäviä kamppailuja niin Itä-Euroopasta kuin Euroopan ulkopuoleltakin tulevien siirto-laisten asemasta sekä Euroopan ainoan alkuperäiskansan eli saamelaisten oikeuksista.

Se, millaisiksi rodullistetut ryhmärajat ymmärretään, vaikuttaa oleellisesti niiden purkamiseksi saatavilla oleviin strategioihin. Toistaiseksi suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa analyysit erilaisista antirasistisista lähestymistavoista ovat olleet harvalukuisia. Kirja esitteleekin tulkintarepertuaarien joukon, joka saattaa tarjota analyyttisiä työkaluja myös kasvavaan kotimaiseen keskusteluun rasisminvastaisuudesta.

Minna Seikkula